

NIEŚMIERTELNOŚĆ (149) sb f

W pisowni łącznej (145), w rozłącznej (4); -śm- (93), -łm- (55), -sm- (1).

Wszystkie samogłoski jasne.

sg N nieśmiertelność (30). ◇ G nieśmiertelności (39). ◇ D nieśmiertelności (6). ◇ A nieśmiertelność (44). ◇ I nieśmiertelnością (6). ◇ L nieśmiertelności (24).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (dwa z niżej notowanych przykładów) – XVII w.

1. Niepodleganie śmierci; wieczne życie; immortalitas HistAl, Vulg, Pol Ant, Mącz, Modrz, Calep, Cn; integritas PolAnt; aeternitas, perpetuitas Calag; incorruptibilitas, incorruptio Cn (140) : BielŻyw 103; HistAl I; BielKom F8v; RejWiz 133, 176; Leop Sap 3/4; Abowiem Bog stworzył człowieka ku nieśmiertelności [in integritate] BibRadz Sap 2/23, Sap 3/4; Nie mogli ich [Kastora i Poluksa] náleść/ mnimáiąc áby do niebá záiecháli y między známiony niebieskimi vlieść/ przeto im nieśmiertelność przypifuią Poetowie. BielKron 56; Ktorą to Kráinę ná przodku Pan Bog błogofławił Adámowi y potomstwu iego/ y Anioły ofádził/ áby thám w nieśmiertelności żył s potomstwem BielKron 466, 25, 60; GrzegRóżn D3v [2 r.]; Cedro dignum, id est dignum immortalitate, Godne nieśmiertelności. Mącz 45c; RejAp 177, 183v [2 r.], Ff4v; Człowiek [...] był y ośobą y nieśmiertelnością poczęści przypodobnion ku Pánu swoiemu RejPos 53, 102, 321v; GrzegŚm 22; RejZwierc 2, 71, 236; BudBib Sap 2/23, 3/4, 8/13, 4.Esdr 8/53[54]; BudNT 1.Tim 6/16; ModrzBaz 143v; iáko y wielki Doktor który imię ma od nieśmiertelności (to ieft AthánáziuŹ) powiada SkarŻyw 393; KlonŻal D; ArtKanc V13; Immortalitas, Aeternitas, perpetuitas. – Nieśmiertelność. Calep 509a; Enochá dla świetych cnot y íprawiedliwości wziął Pan Bog w nieśmiertelność Ráyfką. KołakSzczęśl C3, C3v, C4v; Ciało Chriřtułowe bywa przyimoméne [!] w ciáłá wiernych ludzi: áby tym złączeniem z nieśmiertelnym/ człowiek też był nieśmiertelności vczeftnikiem. WujNT 331; íam możny Krol kroluących y Pan pánujących: który íam ma nieśmiertelność/ y mieŹka w świátłości WujNT 1.Tim 6/16; Nie wchodzi w grob dufzá/ ányelłki duch ieft/ twarzy Bożey ná łobie vpominek ma/ nieśmiertelność. SkarKaz 384b, 385b.

nieśmiertelność czyja [w tym: G sb i pron (42), pron poss (8), ai poss (5)] (55): BielKom F7; czárt [...] pokuŹił íe pirwey o nię [Ewe] iákoby mgł przez nię zruŹyć á odiać nieśmiertelność człowieczą/ gdyby przestąpiłá íwownie przykazanie Páńłkie BielKron 1v, 1v marg; tedy nam thu íftotne íwiádectwo dawa [Bóg] o nieśmiertelności swoiey/ powiedáiąc nam tu nieomyłnemi słowy íwemi/ íż on ieft álphá y omegá RejAp 177v, 5v, 47v, 177v, 182v, 193v; RejPos 52v, 85, 128, [278]v; ábyfmy żywy przykład mieli snich/ przyŹłęgo wiecznégo żywotá/ náłżey nieśmiertelności/ thu ná świecie dobréy wiáry BiałKat 153v; LatHar 203; KołakCath B4; SkarKaz 383a. Cf »nieśmiertelność ciała«, »nieśmiertelność dusze«, »nieśmiertelność nieskazitelności«.

W połączeniach szeregowych (11): GrzegRóżn D3v; że człowiek ítráciwłzy prze grzech niewinność íwą/ ítráciwłzy nieśmiertelność íwą/ ítráciwłzy błogofławieńftwo íwe/ íuŹ mdły ieft RejPos 52v, 49, 53; GrzegŚm 45; RejZwierc 1v; RejPosWstaw [110²], [110³]v; BudNT Rom 2/7; CzechRozm 73v; tym ktorzy w íierpliwości vczynku dobrego/ ízukáią sławy y czći y nieśmiertelności/ odda żywot wieczny WujNT Rom 2/7.

W przeciwstawieniach: »śmiertelność (6), śmiertelny (6), śmierć (5), doczesność, doczesna rokosz, męki wieczne ... nieśmiertelność« (20): gdym ia ieft śmiertelny nieśmierthelności nie mogę dąć. *HistAl* I, E6v; Według lubości ciała wszyscy sie śprawuia/ Trącąc swą nieśmiertelność śmierć k łobie przyjmują *BielKom* F7; Abowiem then Philozoph nie dzyerzał nicz o nieśmiertelności/ iedno w docześnych rokofzach wszystko błogosławieństwo pokładał. *RejWiz* 19v; [człowiek umarły] Śmiertelność w ziemi zostawi/ a nie śmiertelność z niebą/ to ieft z Duchą weźmie *BielKron* 467v, 467v; *Mqcz* 239b; *GórnDworz* X7v; *RejPos* 14v, 49; *GrzegŚm* 43; *BudNT* 1.Cor 15/53, 54; *CzechRozm* 24v, 219v; Nieśmiertelni Duchowie w swey nieśmiertelności/ A ziemscy miężkańcowie w swoiey docześności. *KołąkCath* B4; Abowiem śprawiedliwym ludziom błogosławieństwo y nieśmiertelność. A niesprawiedliwym męki wieczne są położone y przygotowane. *KołąkSzczęśl* Cv; *WujNT* 1.Cor 15/53, 54, 2.Tim 1/10.

W charakterystycznych połączeniach: czekać nieśmiertelności, szukać, używać; skarb nieśmiertelności, tarcza, uczestnik; stworzyć do nieśmiertelności; wyłączać od nieśmiertelności; stworzyć (2) ku nieśmiertelności, wezwać; brać (2) nieśmiertelność, (przy)dać (4), mieć (5), odjąć (3), otrzymać, (s)tracić (3), wziąć (4); nieśmiertelnością obdarzyć; nadzieja o nieśmiertelności (2); w nieśmiertelności stworzyć, żyć.

Wyrażenia: »nieśmiertelność ciała(a)« [szyk 3:3] (6): *SkarŻyw* 261; Byśmy na chrście zaraz brali nieśmiertelność ciał naszych/ niktby z miłości ku Chrystufowi [...] do chrztu ś. nie przytąpił. *SkarKaz* 205b, 118b [2 r.], 205b marg, Oooob.

»nieśmiertelność dusz(e), duszna« [szyk 28:3] (29:2): *BielŻyw* 55; *RejWiz* A8; W ten czas [Kazimierz Sprawiedliwy] gadając sie z pány o nieśmiertelności duże/ Ikoro sie napił omdlał padł y vmarł zarazem. *BielKron* 356v, 131; *KuczbKat* 90; *BiałKaz* B4v; Siodmy pożytek czjtania żywotow świętych vtwierdzenie o nieśmiertelności duż ludzkich. *SkarŻyw* A4 marg, 262; *StryjKron* A; Pokázuie się też z tey Ewángeliey nieśmiertelność duż ludzkich po wyłzciu z ciałá/ iż są/ żyją/ trwają/ a nie vmierają *SkarKaz* 118b, 117a, 118b [2 r.], 208a [2 r.], b [2 r.], 381a (22).

»lekarstwo nieśmiertelności« = *krzyż lub eucharystia* (2): Ochotna niewiásta/ pokwąpiła się ku dotykaniu lekarstwa nieśmiertelności [drzewa Krzyża świętego]: boiała się po táiemnicy zbawienia ludzkiego deptać. Nálázła y gozdzie/ ktorými Pan przykowany był. *SkarŻyw* 398; Miedzy Doktorámi też świętými/ ten go [Sakrament Ciała i Krwie Pańskiej] zowie Eucharystją po Grecku [...] niektorzy lekarstwem nieśmiertelności *LatHar* 186.

»nieśmiertelność nieskazitelności« (1): Dziwuy się a zdumieway/ iż się z tobą prochem/ y błotem zrownał Pan chwały/ [...] na twoię się posługę poniżył/ [...] áby tá ziemiá [...] w nieśmiertelność nie fkázytelności obrocić się mogła. *SkarŻyw* 2.

»nieśmiertelność wieczna« (1): Pewieneś oney nieśmiertelności wieczney/ ktorey wszyscy z rádofcią czekamy *RejZwierc* 102.

»nieśmiertelność żywota« [szyk 1:1] (2): *CzechRozm* 1v; Biorę teraz wdzięczny zóld od Hetmána swégo: Żywota nieśmiertelność/ rokofz y wefelé *KochMRot* B4.

Szeregi: »nieskazitelność i nieśmiertelność« (1): iż wnas niebyło żadney concupiscencyey/ to ieft/ złey á niepowlney rozumowi żądzey (záczym fzlá niefkázjtelność y nieśmiertelność ciálá) *SkarŻyw* 261.

»niesprochniałość i nieśmiertelność« (1): gdy óno ciáło/ kthóre ziemiá ku chowaniu nie ku ftráczeniu á wiecznemu zágubieniu bylá przyięlá/ thóż ziemiá przepolerowané ku nie fpróchniałości y nieśmiertelności zálwe wróci *BiałKat* 176.

»nieśmiertelność i trwałość« (1): Y lámá nieśmiertelność y trwałość dufze to *wyciąga*/ áby ciáło fię wrociło. *SkarKaz* 208b.

»trwanie i nieśmiertelność« (1): gruntuem fię w wierze o onym świecie y żywocie/ y o ich trwaniu y nieśmiertelności *SkarKaz* 383a.

»wieczność, (a) nieśmiertelność« [*szyk 1:1*] (2): *Mącz* 232c; Iáfpifowá zieloność thá známionowála wieczność á nieśmiertelność Páná thego. *RejAp* 47v.

»życie i nieśmiertelność; życie z nieśmiertelnością« = *vita et immortalitas Vulg* (7;1): *Leop Eccli* 6/16; iż on żywym będąc/ żywotá infzym/ y thego docześniego/ y onego przylzłego wiecznego z nieśmiertelnością wżycza *CzechRozm* 5, 24v, 94, 123v, 219v, 225; [*Jezus Chrystus*] który iáko śmierć fkáził/ ták życie y nieśmiertelność [*vitam et incorruptionem*] oświecił przez Ewángeliá *WujNT* 2.Tim 1/10.

W przeni (4) :

Wyrażenia: »korona nieśmiertelności« (1): rácz nákoniec P. Iezu Chryfte/ y Iáfká twoią opátrzyć/ y potym koroną chwały y nieśmiertelności ozdobić Iługę twego *LatHar* 242.

»owoc nieśmiertelności« (1): Bo weścia wieku pierwzszego/ były przełtrone y przepieczne/ podawájące owoce nieśmiertelności [*immortalitatis fructum Vulg*] *BudBib* 4.Esdr 7/13.

»rosa nieśmiertelności« (1): Dla nas/ vplwányś Pánie/ ábyś nas pokropił/ Rośá nieśmiertelności *GrabowSet* P4v.

»szata nieśmiertelności« (1): mam ia Páná mego Iezufa/ który mię wżátę nieśmiertelności oblecze. *SkarŻyw* 553.

2. *Trwanie w ludzkiej pamięci, posiadanie nieprzemijalnych wartości* (7) : Ian Reuchlin tego roku vmárl/ człowiek ftáry vczony/ w żydowskiim Greckim/ Iácińfkim ięzyku / [...] przyczytáią mu nieśmiertelność/ dla ie^{go} náuki. *BielKron* 198; *Górndworz* Aa6; Nieśmiertelność zá miłościá Oyczyzny idzie. *Phil* B2 marg; Tákeś fobie wálsá kró: M. nie krwią ludzká/ áni trupy pomordowanými Iłá drógę do nieśmiertelności *OrzJan* 94.

Wyrażenie: »plastr nieśmiertelności« (1): Bo ácz ná ten czás máło vbołá [*Scewola*]/ ále fobie ná to bárzo wdzięczny plátr przyłóżył oney wieczney nieśmiertelności fwoiey. *RejZwierc* 86v.

Szeregi: »nieśmiertelność i pamięć wieczna« (1): y przez nią [*mądrość*] mieć będą nieśmiertelność y pamięć wieczną, przez nią rzádzić ludźmi/ y narody posłufzne mieć będą. *SkarKazSej* 657b.

»sława i nieśmiertelność« (1): [*Historyja jest*] y przypędzielką dobrych potomkow do náIłádowánia/ y wyrażenia przewážnych fpraw przodkow fwoich/ dla Iławy y nieśmiertelności doIłápienia *StryjKron* A.

3. bot. *Calendula officinalis* L. (*Rost*), *nogietek lekarski*; roślina z rodziny złożonych (*Compositae*); popularny jako roślina ozdobna; kwiaty używane jako przyprawa kuchenna i barwnik spożywczy, liście dawniej jadane jako jarzyna; również roślina lecznicza (1) : Ambrosia, Latine Immortalitas, herba est, Zołcień/ álbo nogietek / też nieśmiertelność. *Mącz* 7c.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (1) : Nectar, Latine Immortalitas, Nieśmiertelność. *Mącz* 244a.

Synonimy: **1.** nieskazitelność, wieczność, wiekuistość; **3.** nogietek, żółcień.

Cf **ŚMIERTELNOŚĆ**